РЕЛІГІЄЗНАВСТВО

УДК 28-423.78-768:355.087.2(=411.21-737):355.01(470:477)
DOI: https://doi.org/10.17721/sophia.2023.22.1

Емад Абу Алруб, докторант
ORCID ID: 0000-0003-4286-3640
e-mail: dr.emadabualrub2@gmail.com
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ДЖИХАД В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ: ПРАКТИКА, ЗДОБУТТЯ ПЕРЕМОГИ ТА НАЛАГОДЖЕННЯ МИРУ

Розглянуто концепцію та практику джихаду як важливого чинника практичного життя на тлі широкомасштабного російського вторгнення 24 лютого 2022 р. в Україну, якому передували тимчасова окупація Кримського півострова та Донбасу України. Визначено причини розпочатої війни, а також спроби практичної реалізації концепції "русского міра", що призвело до загарбання частини визнаної усім цивілізованим світом території незалежної України як держави. Одним з актуальних питань є практика джихаду в умовах зазначеної війни в українському суспільстві, а саме реальне застосування певних здобутих знань і навичок як одного з важливих чинників участі мусульман у національно-визвольній боротьби українців проти російської агресії задля досягнення Україною перемоги та забезпечення миру між відповідними країнами. У студіюванні порушеної теми здійснюється об'єктивне тлумачення терміна "джихад", що передбачає різноманітні способи боротьби, зокрема участь мусульман у бойових діях. Зазначено, що в лавах ЗСУ воює багато мусульман, котрі пліч-опліч з українськими побратимами та з представниками інших різних народів і релігій героїчно боронять українські землі. У цьому контексті вони беруть участь в справедливій війні, тобто правильно скеровують свої дії відповідно до релігійних постулатів свого вірування. Методологія здійсненого дослідження ґрунтується на дотриманні принципів забезпечення наукової об'єктивності, а також на засадах інтердисциплінарності та на правилах віднаходження достовірних та інформаційно важливих матеріалів для виконання вищезазначеного дослідження, приділяючи при цьому увагу значенню правильного оцінювання тлумачень використовуваних термінів.

Ключові слова: джихад, практика, араби, українці, російська агресія, війна, перемога, мир.

Постановка проблеми. Важливим є забезпечення об'єктивного тлумачення та правильного розуміння концепції *джихаду* з огляду на ісламські доктрини, зокрема в контексті національно-визвольної боротьби України проти московитсько-російської агресії. Потрібна мотивація для участі мусульман (в тому числі арабів) у лавах Збройних сил України з урахуванням законів шаріату. Всебічне студіювання поняття *джихаду* та його застосування в практичному житті допоможе розв'язати проблеми щодо воєнних конфліктів і забезпечення миру, що є детермінантом розвитку освіти, науки, економіки, міжнародних відносин, культурно-релігійного діалогу та толерантності в суспільстві.

Аналіз останніх досліджень. Сформульована проблема має важливе значення та потребує свого дослідження з метою отримання поглиблених знань про концепцію *джихад* як про важливий чинник забезпечення перемоги та налагодження миру в умовах сучасної глобалізації світу, яка, на превеликий жаль, періодично супроводжується різними регіональними воєнними конфліктами, а також участі мусульман України у війні проти російської агресії. Стосовно вивчення зазначеної проблеми необхідно назвати науковців, котрі вже висвітлювали свої погляди щодо означеної проблеми у відповідних наукових роботах. Це, наприклад, Е. Абу Алруб – "Джихад як складова концептів війни і миру в ісламі" (2009), С. Аріфов – "Джихад" (2020), Е. Абу Алруб – "Ставлення ісламу до питань війни і миру" (2007), Е. Абу Алруб – "Ідеологеми війни і миру в теології традиційного ісламу" (2008), Е. Абу Алруб – "Релігійна толерантність в українському суспільстві: набутий досвід, упровадження" (2022) та інші.

Мета дослідження полягає в об'єктивному дослідженні поняття *джихаду* як доктрини шаріату та мотивуванні участі мусульман України в національно-визвольній боротьби проти російської агресії, здобутті перемоги та налагодженні миру для розвитку суспільства в умовах глобалізації.

Наукова новизна дослідження полягає у цивілізаційному осмисленні поняття "джихад", зокрема його практики в українському суспільстві, а також в об'єктивній інтерпретації цього поняття на основі застосування належної методології. Доведено вмотивованість участі мусульман, зокрема арабів, у національно-визвольній війні України, що є справедливою та спрямованою, на опір російській агресії.

Виклад основного змісту. Розглядаючи порушену проблему, зазначимо, що питання війни та миру розглядається у "Священній книзі Кур'ан" на основі численних норм правого характеру. Зокрема, існують різноманітні оцінки щодо цього питання у зв'язку з багатьма випадками конфліктів і суперечок. Водночас у цій книзі є чимало звернень та закликів до ворогів ісламської релігії, зосібна до самих арабів-ідолопоклонників, котрі виступали проти названої релігії й намагалися перекрутити вчення пророка Мугаммеда (м. бл. й.), перешкоджаючи встановленню його влади й отриманню управління державою [2, с. 237–245]. Варто наголосити, що в "Корані" розглядаються концептуальні засади вчення про *джихад*, який з огляду на релігійні позиції пояснюється як "священна війна". Крім того, термін *джихад* (араб. الجهاد) має і ширший зміст. Наприклад, у перекладі з арабської це слово означає "намагання, виявлення опору, зусилля, захист релігії тощо", а в названій Священній книзі про *джихад* ідеться як про боротьбу, зокрема й збройну, у разі необхідності такої та з причини наявності інших умов, котрі суперечать законам шаріату [3, с. 115–116; 2]. Згідно з відомостями про джихад в ісламській енциклопедії, це слово в арабській мові має значення "виявлення сили чи докладання зусиль з метою виконання мусульманином певних дій з використанням наявних можливостей". Сюди також включають обов'язкове вивчення релігійних законів і забезпечення своєї життєдіяльності відповідно до правових норм шаріату, вчинення лише добрих справ, боротьбу *муджахид* (араб. مجاهد) із "внутрішніми" (араб. النفس) та зовнішніми негативними явищами, котрі можуть призводити до по-

© Алруб Абу Емад, 2023

ISSN 2521-6570

рушення моральних цінностей ісламу (тут ідеться про боротьбу з явищами, які суперечать законам шаріату та пов'язані з підтримкою людиною у нормі свого тіла, духовності, поведінки тощо). Зокрема, термін *джихад* є настановою брати участь у боях з ворогом [10, s. 531–534]. Стосовно цього питання в "Священній книзі Кур'ан" написано, наприклад, таке (Сура 2 : 190): "І борітеся на шляху Аллаха з тими, хто бореться з вами. Але не виявляйте ворожості при цьому, бо ж, воістину, Аллах не любить тих, хто виявляє ворожість" [7, с. 40]. Зі змісту цього фрагмента *айєта* треба зрозуміти, що, окрім причини проголошення про початок бойових дій проти ворога, існує також і заборона вчиняти недозволені речі. Крім того, у Книзі йдеться про необхідність знищувати ворога, виганяти його із загарбаних ним чужих територій, звільняти свою рідну землю тощо (Сура 2 : 191). В іншому фрагменті цієї Священної книги (Сура 2 : 192) зазначається таке: "І якщо вони зупиняться, то Аллах – Пробачаючий, Милосердний!", а в наступному (Сура 2 : 193) є така настанова: "Борітеся проти них, поки не зникне смута, доки релігія не буде належати Аллаху! Але якщо вони зупиняться, то нехай не буде ворожості, окрім як супроти нечестивців" [8, с. 40]. У цих айєтах, окрім настанови здійснювати бойові дії до остаточної перемоги над ворогом і забезпечення вільного функціонування релігії іслам, також ідеться про те, що в разі відмови противника воювати, дозволяється теж і припинити бойові дії. Водночас регламентується продовження боротьби проти грішників, які порушують правові норми Священної книги.

Продовжуючи інтерпретацію розглядуваного питання, необхідно сказати, що його об'єктивне вивчення на основі достовірних писемних джерел і відповідної наукової літератури уможливлює отримання адекватних знань, а також забезпечує подолання наявних стереотипів, наприклад, про те, що джихад – це війна з невірними, що є ісламофобською пропагандою та перекрученим фактом [3, с. 133–135]. Зазначимо, що, крім настанови обов'язково брати участь у вищезазначених діях (тобто йдеться саме про "джихад із застосуванням сили), є й інші форми реалізації джихаду, а саме – вчинення *вербальних* дій (тобто поширення знань про праведне життя у *словесній формі* (пошук, здобуття об'єктивного знання та його правильне практичне застосування), *політична робота* (внутрішня та зовнішня політична боротьба з метою встановлення чи поновлення справедливості, законності, діяльність, спрямована на досягнення перемоги правильного політичного курсу тощо), а також *економічний джихад* (коли за мету ставиться надання фінансової підтримки нужденним верствам населення чи окремим особам), і загалом усі інші можливі різновиди доброчинної діяльності [4, с. 225–226].

Далі, у процесі вивчення українського контексту дослідження вищеозначеної теми ми виявили, що практика та реалізація концепції джихаду має свою давню історію і сягає часів княжої доби історії України. Посилений розвиток воєнно-політичних, культурно-релігійних, зокрема християнсько-мусульманських взаємин на теренах України, відбувались упродовж XVI–XVIII ст. та в новітній історії. Тут варто згадати про українсько-козацько-кримськотатарську спільну воєнну кампанію за участю турецького війська проти Московського царства, коли в 1659 р. спільними зусиллями поблизу міста Конотопа було вщент розбито армію московитського супротивника [9, с. 289]. Як приклад аналогічної спільної військової кампанії можна назвати оголошення турецьким султаном Мехмедом IV війни проти Московії з метою звільнення українського міста Чигирина, що завершилося поразкою останнього та підписанням 1681 р. Бахчисарайської мирної угоди [8, с. 37–50].

У цьому контексті кримськотатарський мусульманський фактор має особливе значення, особливо на тлі національно-визвольних війн України проти московитсько-російської агресії, одна з яких відбувається і наразі.

Одним з актуальних питань нашого дослідження є участь численних мусульман, зокрема арабів, азербайджанців, кримських татар та інших, у війні, яку розв'язала Російська Федерація проти України на сучасному етапі, а почалася у 2014 р. з окупації Кримського півострова та інших частин території України, зокрема районів Луганської та Донецької областей. Такі події сталі наслідком реалізації цілої "…доктрини "русского мира", яка ґрунтується на симбіозі ідей "зібрання одвічно русскіх земель…" [6, с. 72–74]. Продовжуючи цю думку, також зазначимо, що "Ідея "руського міра" пройшла еволюцію від поетичної метафори до ідеологічного концепту та до політтехнології" [5, с. 61]. Стосовно цього варто наголосити, що "Ідеологічна концепція "руського міра", виступаючи водночас однією з підстав імперських амбіцій Росії, передбачає формування надтериторіальної ідентичності, вагомим складником якої є російська мова як маркер і ідентитет росіян на всьому географічному обширі" [5, с. 61–71]. Зауважимо, що така концепція, базована на імперіалістичній свідомості російського соціуму та на державній політиці, та на євразійстві і на шовінізмі, має за мету також реанімувати історично-географічний і культурний ареали колишньої совєтської імперії шляхом вчинення агресії із застосуванням гібридно-збройних методів проти вільних народів і незалежних держав. Така ідеологема стала першопричиною московитсько-російського вторгнення в Україну, яке на поточний час має свої жахливі наслідки, зокрема й руйнування культових споруд, являє собою загрозу для всього цивілізованого демократичного світу. У зв'язку з цим слід зазначити, що внаслідок російського вторгнення ускладнилося розв'язання проблеми забезпечення розвитку практики толерантності та соціального партнерства у міжрелігійному та культурному діалозі у відповідних суспільствах загалом. Водночас слід обов'язково визнати, що зазначена агресія Росії проти України ще більше згуртувала всіх людей українського суспільства, незалежно від їхньої релігійної чи національної належності, для здійснення успішної боротьби за визволення України від російської окупації. Особливого значення в умовах агресії Росії в Україні має участь багатьох мусульман України, зокрема арабів, у цій боротьбі з урахуванням принципів джихаду, який є додатковим мотиватором здобуття перемоги Україною.

На закінчення розгляду цього дослідження необхідно сказати, що питання війни та миру є особливо актуальним як з огляду на ісламські доктрини, так і з огляду на офіційні проукраїнські позиції всього цивілізованого світу. Глобалізаційний розвиток світу демонструє нам економічну та політичну нестабільність у ньому, а також очевидні збройні конфлікти, які виникають на різних континентах нашої планети, зокрема міжконфесійні релігійні непорозуміння тощо. Отже, широкомасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну, розпочате 24 лютого 2022 року, супроводжується жахливими наслідками, зокрема й гуманітарною катастрофою не лише для України, а й для цілої низки інших країн Європи, Африки та Азії.

Отже, ісламська інтерпретація проблем війни й миру згідно з концепцією *джихаду* на сучасному етапі характеризується переходом від традиційних визначальних принципів, що були пов'язані з догматами про гріховність людства, до сучасних містичних і етнічних їх оці-

нок та тлумачень від фундаменталістських доктрин до мусульманської ідеології з пріоритетом загальнолюдських цінностей [1, с. 6]. Ще слід зазначити також, що дослідження культурно-історичних та ідеологічних концептів *джихаду* має велике значення для визначення подальших перспектив, пов'язаних з вирішенням питання про те, якою саме має бути реакція та практична відповідь ісламської цивілізації в умовах воєнних конфліктів, зокрема за умови поглиблення глобалізації світової економіки [1, с. 13].

Висновки. У дослідженні було проаналізовано та пояснено об'єктивне тлумачення та правдиве розуміння концепції *джихад,* продемонстровано мотивацію участі мусульман у військових діях у лавах Збройних сил України, зокрема – участі арабів в опорі російській агресії з метою здобуття перемоги та налагодження миру у відповідному регіоні. Ретельне студіювання поняття *джихад* та застосування його норм у практиці є важливою умовою забезпечення розв'язання воєнних конфліктів, а також вадливим фактором успішної боротьби з явищами, котрі суперечать законам шаріату, із застосуванням різних методів відповідної протидії. Дотримання норм *джихаду* є одним із необхідних чинників для забезпечення миру та перешкоджання виникненню конфліктів, а також одним із детермінантів уможливлення розвитку освіти, науки, економіки, міжнародних відносин, встановленню культурно-релігійного діалогу та гарантування толерантності в умовах сучасної глобалізації на нашій планеті та формування нового геополітичного світового порядку, причому ісламська доктрина *джихаду* в контексті війни та миру на сучасному етапі розвитку людства тлумачиться з урахуванням загальнолюдських цінностей.

Принагідно висловлюю щиру вдячність моєму науковому консультантові доктору філософських наук, професору Київського національного університету імені Тараса Шевченка *Харьковщенку Євгенію Анатолійовичу*, а також доктору історичних наук, професору Національного університету "Києво-Могилянської академії" *Туранли Фергаду Ґардашкану Оглу* за надану мені можливість використати оригінальні наукові матеріали з їхніх особистих фонд-бібліотек та за висловлені ними поради в процесі виконання мною цього дослідження.

Список використаних джерел

1. Абу Алруб Е. М. Джихад як складова концептів війни і миру в ісламі : автореф. дис. канд. філос. наук : 09.00.11. Київ, 2009.
2. Абу Алруб Е. М. Ідеологеми війни і миру в теології традиційного ісламу. *Гуманітарні студії*. Вип. 4. Київ, 2008.
3. Абу Алруб Е. М. Ставлення ісламу до питань війни і миру. *Дні науки філософського факультету – 2007* : Міжнар. наук. конф., м. Київ, 18–19 квіт. 2007 р. Київ, 2007. С. 115–116.
4. Аріфов С. Джихад. Київ, 2020.
5. Киридон А. Чим є "руський мір"? *ПЕРЕЛОМ: Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минувшини. Діалоги з істориками.* / ред. В. Смолій ; упоряд. Г. Боряк, О. Ясь. Київ, 2022. Кн. 1. С. 61–71.
6. Муравський О. Чому доктрина "русского мира" стала однією з першопричин російсько-української війни? *ПЕРЕЛОМ: Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минувшини. Діалоги з істориками* / ред. В. Смолій ; упоряд. Г. Боряк, О. Ясь. Київ, 2022. Кн. 1. С. 72–74.
7. Преславний Коран: переклад смислів українською мовою / пер. з араб. М. Якубович. Медіна Мунаввара. Королівство Саудівська Аравія : Центр ім. Короля Фагда з друку Преслав. Сувою. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Yakubovych_Mykhailo/Preslavnyi_Koran_Pereklad_smysliv_ukrainskoiu_movoiu.pdf?
8. Turanly F. The Chyhyryn Military Campaign of the Turkish Army in Right-Bank Ukraine: causes and historical consequences. *Turkish Journal of History*. 2019. Vol. 2, no. 70. P. 37–50. https://doi.org/10.26650/TurkJHist.2019.18007.
9. Туранли Ф. Козацька доба історії України в османсько-турецьких писемних джерелах (друга половина XVI – перша чверть XVIII століття) : монографія. 2-ге вид., виправ. і доп. Київ, 2020.
10. Topaloğlu B. Jihad. *İslâm Ansiklopedisi*. Vol. 7. S. 531–534.

References

1. Abu Alrub, E. M. Jihad as a component of the concepts of war and peace in Islam. (2009). [Author's abstract of an unpublished candidate's dissertation in philos. sciences] Taras Shevchenko National University of Kyiv [in Ukrainian].
2. Abu Alrub, E. M. (2008). Ideologemes of war and peace in the theology of the traditional Islam. *Humanitarian studies*, 4, 237–245 [in Ukrainian].
3. Abu Alrub, E. M. (2007). Attitude of Islam to the issues if war and peace. In *Science Days of the Faculty of Philophy – 2007* (p. 115–116). Publishing House "Kyiv University [in Ukrainian].
4. Arifov, S. (2020). *Jihad*. Ansar Fundation [in Ukrainian].
5. Kyrydon, A. (2022). What's "the Russian World"? In V. Smoliy (Ed.), *The TURNING POINT: The war of Russian against Ukraine in the time layers and in the space of the past. Dialogues with historians* (H. Boriak, O. Yas, Compil.; Vol. 1, p. 61–71). NASU. Institute for the History of Ukraine [in Ukrainian].
6. Muravsky, O. (2022). Why did the "Russian World" Doctrine become one of the primary reasons for the Russian-Ukrainian War? In V. Smoliy (Ed.), *The TURNING POINT: The war of Russian against Ukraine in the time layers and in the space of the past. Dialogues with historians* (H. Boriak, O. Yas, Compil.; Vol. 1, p. 61–71). NASU. Institute for the History of Ukraine [in Ukrainian].
7. *The Noble Quran: Translation of senses into Ukrainian* (M. Yakubovych, Trans.). (n.d.). Medina Munavvara. The Queen of Southern Aravia: King Fagda's Centre from the Holy Suvoi PUnlication [in Ukrainian]. https://shron1.chtyvo.org.ua/Yakubovych_Mykhailo/Preslavnyi_Koran_Pereklad_smysliv_ukrainskoiu_movoiu.pdf (Original work published 1434)
8. Turanly, F. (2019) The Chyhyryn military campaign of the Turkish army in Right-Bank Ukraine: Causes and Historical Consequences. *Turkish Journal of History*, 2(70), 37–50.
9. Turanly, F. (2020). The Cossack period in Ukraine's history in Ottoman Turkish written sources (the second half of the 16th – the first quarter of the 18th century) (2nd ed.). Publishing House "Kyiv-Mohyla Academy" [in Ukrainian].
10. Topaloğlu, B. Jihad. (1993). In *İslâm Ansiklopedisi*, 7. S. 531–534.

Надійшла до редколегії 15.10.23

Emad Abu Alrub, Doctoral Student
ORCID ID: 0000-0003-4286-3640
e-mail: dr.emadabualrub2@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

JIHAD IN THE UKRAINIAN SOCIETY: PRACTICE, VICTORY ACHIEVEMENT AND MAKING PEACE

A general study of the problem has been presented. Amongst others, there has been considered the concept and practice of jihad as an important factor of the practical life at the background of Russia's large-scale Russia's intervention into Ukraine on 24 February 2022 p., preceded by the temporary occupation of the Crimean Peninsula and Donbas Area of Ukraine. Causes of the initiated war have been identified, as well as the tries of the practical implementation of the "Russian World" concept, which resulted in occupation of a part of Ukraine's territory that is recognized by the whole civilised world. An actual problem is the practice of jihad in conditions of the above said war in the Ukrainian society, and particularly – the actual application of certain obtained knowledge and skills as one of the essential factors of the participation of Moslems in the national-liberating struggle of the Ukrainians against the Russian aggression, so as Ukraine's victory and making peace between the respective countries. The study of the formulated problem includes the objective interpretation of the term jihad, which means various ways of struggling, most notably the participation of Moslems in military actions. We stated that there are a great number of Moslems in the Armed Forces of Ukraine who heroically defend the Ukrainian lands rubbing shoulders with Ukrainian comrades-in-arm and representatives of other peoples and religions. In this context, they take part in a just war that is they direct their actions in the right way in accordance with the requirements of religious postulates of their belief. The methodology of the carried-out study is based on observing the principles of providing the academic objectivity, as well as on the basis of interdisciplinarity and on the rules of identification of adequate and informationally important materials for the implementation of the given study, while also paying attention to the point how it is essential to assess in the right way interpretations of the terms having been used.

Keywords: jihad, practice, Arabs, Ukrainians, Russia's aggression, war, victory, peace.